

Երևանի
Կոմիտասի անվան
Պետական
Կոնսերվատորիա
Yerevan
State
Conservatory
after Komitas

ԵՐԵՎԱՆԻ ԿՈՄԻՏԱՏԻ ԿԱՆԿԱՆ ՊԵՏԱԿԱՆ ԿՈՆՍԵՐՎԱՏՈՐԻԱ

Լուս է գրեթե | ISSN 1829-0469 բոլորին գարբերակը 2005թ. դեկտեմբերի 25-ից (186)

#6 հունիս 2021

Ը Ն Ո Ր Հ Կ Վ Ո Ր Ո Ւ Տ Ե Ն
Ե Ր Ե Խ Ա Կ Ն Ե Ր Ի
Պ Ա Շ Տ Պ Ա Կ Ն Ո Ւ Թ Յ Յ Վ Ն
Մ Ի Զ Վ Զ Գ Վ Յ Ի Ն Օ Ր Ը
Հ Ո Ւ Տ Ի Ս Ի Ս Ի 1 - Ը

Երեխաները միանգամից և անկաշկանդ ընտեղանում են երջանկությանը, քանի որ նրանք իրենց բնույթով հենց ուրախություն և երջանկություն են:

ՎԻԿՏՈՐ ՂՅՈՒԳՈ

Երեխաներն ունեն տեսմելու, մտածելու և զգալու իրենց հասուլ ունակությունը, և չկա ավելի անմիտ բան, քան այդ ունակությունը մերով փոխարինելու փորձը:

ԷԼԵՆՈՐ ՌՈՒԶԵԼԻ

ԳԵՂՐԳ ՀԱՅԵՎԱՆԻ ԾՆՍԴՎՆ 50-ԱՄՅԱ ՀՈԲԵԼՅԱՆԻՆ

Արցախում 44-օրյա պատերազմում զոհված հայորդների անդամակի կողմանց՝ սեպտեմբերի 27-ից սկսած Պարտ Հայենիքը և համայն Սփյուռքը հոգեհանգարի կարգեր է կատարում: Արամ Խաչատրյանի սուճքանգարանում հուշ-երեկոն նվիրված էր Գեղրդ Շամեամի ծննդյան 50-ամյակին: Նրա ծննդյան օրը՝ հունիսի 11-ին անվանի տաղանդաշատ երգիչը մեծարվում էր իր գործմեկերների, համայն Սփյուռքի այն վայրերի՝ Լիքանամ, ԱԱՆ, Հումաստան և այլուր, որտեղ որ նա գործել է, երաժիշտ մտավորականների, իր կոնցերտմայստերների, բարեկամների, հարազատների և լայն հանրության կողմից:

2

Զոյա Սարգսյանի նկարների ցուցահանդեսը Երեւանի Ժամանակակից արվեստի բանագարանում

Զոյա Սարգսյան

5

«ԵՐԵՎԱՆԻ ՑԱՏՏԱՅԻ ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՀԱՆՐԱՊԵՏՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐ»

7

Ծովինար Զալոյանի դասախոսությունները
«Պատմական Հայաստանի գեղագիտության
պատմությունը»

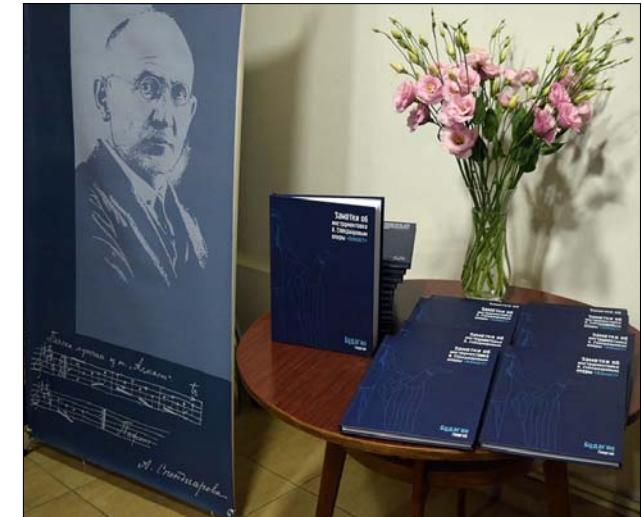
6

Մրցույր-փառատոն՝ նվիրված Վալերի
Հարությունյանի ծննդյան 80-ամյակին

8

Գրի
շնորահանդես-
գինեցոն
Սպենդիարյանի
տու-
րանգարանում

5

ԵՐԱԾՄԸ ԿՎԱՆՉԵՐ ԵՊԿ ԳՅՈՒՄՐԻՒՄ ՄԱՍՆԱԿՑՈՒՂՈՒՄ

ԵՊԿ Գյումրիի մասնաճյուղի ռեկտոր՝ Շամիկ Շարությունյանը, դասախոսները և ուսանողները ԵՊԿ պրոֆեսոր Վաղարշակ Նարությունյանի դասարանական համերգին

Մայիսի 28-ին, ԵՊԿ Գյումրիի մասնաճյուղում տեղի ունեցավ ԵՊԿ պրոֆեսոր Վաղարշակ Նարությունյանի դասարանական համերգը: Համեմեն եկան Տիգրան Մարգարյանը, Սարգսի Միքայելյանը, Սոֆի Սուվարյանը, Մարգարիտ Մերնեցյանը, Էլեն Աղամյանը, Աստղիկ Ղուկասյանը, Ռուզաննա Խսասապետյանը, Նելի Նադարյանը, Գայանե Ավանյանը: Պրոֆեսոր Վ. Շարությունյանը վարպետության դաս անցկացրեց ԵՊԿ Գյումրիի մասնաճյուղի ուսանողների հետ: Տեղի ունեցավ ստեղծագործական հետաքրքիր համերգ:

4

ЗВЕЗДА ИСКУССТВА ПЕРЕВОДА

Լիլի Երվանդովնա
Տեր-Մինասյան

В своих мемуарах под названием "Звезды моей юности" (Ереван, 1988) известный поэт и литературно-общественный деятель Рачия Ованесян посвятил целую главу своим однокурсникам. "Преобладающее большинство – интересные, умные, способные студенты. Среди них выделяется Лили. Ее внешность совсем не армянская: светлое лицо, волосы русые, рост высокий, шея лебединая. Какой-то скандинавский, северо-европейский благородный тип", – пишет он.

Р. Ованесян говорит о тяжелой атмосфере 1930-х годов, когда на бесконечных комсомольских и партийных собраниях "прорабатывались" как преподаватели, так и студенты, когда детей заставляли отказываться от родителей... Досталось и ему: на одной из подобных "проработок" он стоит перед хулигами – "...одинок и беспомощен. Лили тогда же становится рядом со мной". Она решительно защищает однокурсника. "...Я удивлен и радуюсь этому неожиданному поведению, безотносительно от того, что оно связано со мной".

5

Ծովինար Զալոյանի դասախոսությունները
«Պատմական Հայաստանի գեղագիտության
պատմությունը»

6

Մրցույր-փառատոն՝ նվիրված Վալերի
Հարությունյանի ծննդյան 80-ամյակին

8

ԳԵՂՐԳ ՀԱՅԵԱԿԱՆԻ ԾԱՆԴՅԱՆ 50-Ամյակ ՀՈՐԵԼՅԱՆԻՆ

Գեղր Համեանի կիմը՝ բանասեր, հոգերան Ֆրիտա Գրգրեան-Համեանը, որդիմ՝ կիրառահար, հեղիմակային երգահան Թաթուլ Համեանը և հյուրերը

Մեծի Տանն Կիլիկիոյ Տ. Խաժակ
Արքապիսկոպոս
Շակրեան,
ԵՊԿ պողեաոր Ալլա
Գալստյանի
դասարանի սաներ՝
Տիգրան Թախվերջյան,
Գրիգոր Սարտիրոսյան

1 Արամ Խաչատրյանի տուն-թանգարանի դահլիճում հաջորդ հարգանքի տուրք էին տալիս արվեստագետները, ԵՊԿ-ի 100-ամյակի շրջանակներում կազմակերպած բուհի կողմից: Հունիսի 11-ին հոբեյանական հուշ-երեկո էր՝ նվիրված Գեղր Համեանի Սեատառով Սարդու և Հայի ծննդյան հոբեյանական 50-ամյակին: Անձնավորություն, որ չերկմտեց Հայրենիքում ապրելու և ծառայելու իր ազգին, մշակույթին, հայ երաժշտական արվեստին և զոհվեց Արցախյան 44-օրյա պատերազմում հոկտեմբերի 6-ի՝ ընդունեց հերոսական մահն անմահանալու համար:

Գեղր Համեան - անուն, որ իր հետ բերում է վառ խառնվածքի և երևակայության տեր մարդու նկարագիր:

Գեղր Համեան - մարդ, որ աչքի էր ընկնում իր բարեկրթությամբ ու խելացի, սևեռուն հայացքով և ինքնատիպ արտաքննություն:

Գեղր Համեան - հոգի, որ թրծել էր Անֆիլիասի Դարեվամբում, որ երաժշտության ամենութական արստրակտ արվեստում իր կայծկանումներն ուներ, անհավանական հզոր ազդեցության ուժ, որ գերում էր իրեն լսողներին՝ ունկնդիր:

Գեղր Համեան - հեռու, իր հայրենասիրությամբ տողորված, իր հախուրն ովկուրվածությամբ վարակող շրջապատին, մերձավորի մասին մտածող, իմացությամբ և խորաթափանց մեր ազգային պատմության մեջ և հայ դատին:

Գեղր Համեան - ծանապարհ, որ անցնում է հավիտյան իր հոգնոր սկզբունքներով ու էլուրամբ, արվեստով, որը հարաւու է և թելադրող, ունակությունների և գիտելիքի հարուստ դաստիարակություն ստացած ժառանգությամբ:

Գեղր Համեանը կոմիտասի պետական կոնսերվատորիայի հարակից այգում ելոյց էր ունենում կոնսերվատորիականների հետ, որտեղ էլ առաջին անգամ լսեցի նրա առանձնացող կատարումն իր արևնտահայերենի շեշտադրությամբ և անսովոր ալեխանան երկար մազերի սանրվածքով: Այնուհետև Դամիել երաժշտի հետ միասին եկան հրատակություն, որտեղ էլ անձնացես ծանորաց Գեղր Համեան մտահոգ երաժշտի հետ, ով բազմաթիվ նախաձեռնություններ ուներ և նախագծեր շատ լրջմիտ ուղղվածություններով և նպատակներով: Այդանք ծննդյան նրանց երկուսի մտքերով ողղոված երգերը Հայոց Յեղասապանության թեմաներով և ծառայում էին դիպուլ նախատակներին: Դա 2006 թվականն էր: «Ապրիլի 24» Սեմելայտիսի բանաստեղծություն, Դամիել երաժշտի երաժշտությամբ երգի հրատակումը՝ «ԵՊԿ հրատարակչություն»-ում և շնորհանդեսն «Ակումբ» Թումանյան 40-ում, որտեղ Գեղր Համեանը շատ բովանդակալից և հետաքրքիր տեղեկություններով ելույթ ունեցավ:

Մեր ստեղծագործական համոդիալումներն ու ընկերությունը շարունակական եղանակ այսօր: Այնուհետև թողարկեցին նրա ծայնակավառակները շատ լուրջ նոտային արքուն ժողովածուներով՝ «զթեզ օրինեմք» հոգևոր երգերում» հայրենասիրական, Կոմիտասյան համարներով հարուստ ծայնագորություններով: Պետք է իշխան, պատճառը նաև շնորհաշատ ծրագրավորող և դիզայներ Հարություն Երիշանյանն էր, ով ստեղծել էր Հյուրշամնի տառադրության ծրագիրը հատուկ մեր հրատարակչության համար: Դա իմանալով Գեղր ասաց, որ ինքը մշտապես մեր հետ է աշխատելու, իր երգերը մշտապես հրատարակելու ենք Հյուրշամնի տառադրությամբ, որ ամրող աշխարհով մեկ զովագոյն է առ այսօր: Շատ շնորհանդեսեր և համերգներ եմ նախաձեռնել, սակայն այդպիսի անակնյալ միակ անգամ Գեղր Համեանը է մատուցել: Անմոռանալի գործընկեր, կրկին շնորհակալություն:

Ո նաև արիք էր վաղեմի ծանոթ լիմեն իմ լավագոյն բարեկամ-ընկերոց, որն ինձ հետ թերթի հիմնադրեցին կոնսերվատորիայոց, «ԵՊԿ հրատարակչություն»ը, դիզայներ Քրիստափոր Փախամեանի հետ: Նրանք իրար լեզու ամնիշապես հակացան, որովհետև երկուսն էլ դաշնականական են, ազգասեր սկյուռքահայ մտավորականները. Գեղր գործընկեր Համարից՝ հսկ Քրիստափորը՝ Սիրիայից՝ Հայեանից: Այս ժամանակ Քրիստափորի հետ մենք ստեղծեցինք Գեղր Համեանի «Ապիլի 24-ը» նախագիծը:

Անմոռանալի էր իմ նախաձեռնած «ԵՊԿ հրատարակչության» շնորհանդեսը «Ակու» ռեստորանում, որ գտնվում էր Ծիծնալայաբերդի բարձումբում և նա հասուկ հրավիրել էր Գեղր Համեանին և Օրա մտերիմներին մեր հանատեղ թողարկած ծայնակավառակների շնորհանեսին, մնացած հրատարակությունների թվում:

Այսուհետև, իմ ծանոթ լիմենը Եփեմ Սրբազնին, ովկուրեց Գեղրին, քանի որ ներ էլ ստացել Շարականցուն իր իմ կամագործակցությամբ Սրբազնի հետ՝ վերածելով Գրաբար արևնտահայերենի, մատչելի դարձելու այսօրվա ընթերցողին շարականների իմաստային նշանակությունը: Դա պատճառ եղավ մեր մասնագիտական զորույներին գրաբարի նրա զարգացման և հզոր լուրջությամբ ու շատ հետաքրքիր հարցերի շուրջ, որ առ այսօր որպես աշխատանքային մտացումներ կիրառելի են իմ կողմից: Տեղեկաց անակ, որ Գեղր գործընկերը՝ Երիշանը օրաբերի գլխավոր խմբագիրն է եղել Բուլվարում և որոշ նրբությունների մասին արևնտահայերենի և մեսորայան ուղագործյան վերաբերյալ տեղեկացրեց ինձ՝ պատգամելով անսասան մնալու պատմական իրողությամբ և Հայ դատին հետասանություններում:

Հետաքրքիր մի փաստ էլ արձանագրեմ: «զթեզ օրինեմք» ծայնակավառակնի թողարկումից հետո Գեղր գործընկեր վելականից և իր ուրախություններով կիսեց ինձ հետ ասե-

լով, որ Եջմիածնում Վեհափառին իր ծայնասկավառակը նվիրել էր և նա տեղադրել էր Գոհար Գասպարյանի ու Լուսինեն Զաքարյանի ծայնապակների կողքին և ասել, որ հազիվ հոգւոր երգի մի տղամարդ երգիչ ունեցան արժանի նրանց կողքին դրվելու ծայնագորություններով: Եվ որոշ ժամանակ անց, ի զարման ինձ, Գեղրը ինձ ասաց, որ իր ընկերները նվեր են արել իրեն և Օպերայի մեծ բաներ ազդակների շարքում ճաղավանդակներին փակցրել են մեր այս ծայներիցի պատկերով գովազդ-բանեն: Եվ այդպես էլ երկար ժամանակ մնաց փակցված, գրեթե մեկ ամիս: Դա իմ 25 տարիների միակ այշավագ մեծ գովազդն է առ այսօր: Շատ շնորհանդեսեր և համերգներ եմ նախաձեռնել, սակայն այդպիսի անակնյալ միակ անգամ Գեղր Համեանը է մատուցել: Վայր նկարագրով մարդիկ են լինում, որ անջնջելի տպավորություն են թողնում մարդու անցած ճանապարհին: Այդպիսիներից մեկն է Գեղր Համեանը: Նա դասախսիս՝ Խորեն Պայսամի այս կամբոցի հետանալուուր հետո դարձել էր, իր գրաբարի և շարականի իմացությամբ, իմ հարցերի պատահանող և խորհրդականը: Ցավոք այսօր այդ բացը մնացած է:

Վայր նկարագրով մարդիկ են լինում, որ անջնջելի տպավորություն են թողնում մարդու անցած ճանապարհին: Վայր պահպանի մեջն է Գեղր Համեանը: Նա դասախսիս՝ Խորեն Պայսամի այս կամբոցի համար ապահով մեջն է Գեղր Համեանը: Նա ապահով մեջն է Պայսամի այս կամբոցի համար ապահով մեջն է Գեղր Համեանը: Այդպիսին պահպանում է Մեծ ցավ ու կսկիծ են ապարում, որ մեջն երաժշտներս էլ չկառողացանք Օրան ու կոնսերվատորիական զիկված 7 զինվոր ուսանողներին էլ պահել ու պահպան մեր ազգի, մշակույթի, զգային արժանապատվության ազգային արժեքներ, ոչ միայն նրանց կատարած գործը, որն անձնա է, ինչպես ասել է մեր մեծ բանաստեղծը: Մարդկային արժեքը մեջն պետք է փայփայենք, պահպաններ, որ չարեցին ու նա զնաց կամավայր ու գործեց Արցախյան 44-օրյա պատերազմում: Մեծ ցավ ու կսկիծ են ապարում, որ մեջն երաժշտներս էլ չկառողացանք Օրան ու կոնսերվատորիական զիկված 7 զինվոր ուսանողներին էլ պահել ու պահպան մեր ազգի, մշակույթի, զգային արժանապատվության ազգային արժեքներուն մասնակի մատածողի անուն վաստակելու համար: Հավերդ հիշատակ ու փառագոյն պահպանի պահպանությունը:

Գեղր Համեանը ազգային արժեք է, մարդիկ է են լինում ազգային արժեքներ, ոչ միայն նրանց կատարած գործը, որն անձնա է, ինչպես ասել է մեր մեծ բանաստեղծը: Մարդկային արժեքը մեջն պետք է փայփայենք, պահպաններ, որ չարեցին ու նա զնաց կամավայր ու գործեց Արցախյան 44-օրյա պատերազմում: Մեծ ցավ ու կսկիծ են ապարում, որ մեջն երաժշտներս էլ չկառողացանք Օրան ու կոնսերվատորիական զիկված 7 զինվոր ուսանողներին էլ պահել ու պահպան մեր ազգի, մշա

ԳԵՂՐԳ ՀԱՅԵՎԱՆԻ ԾՆՍԴՅԱՆ 50-ԱՄՅՅԱ ՀՈԲԵԼՅԱՆԻՆ

Համազգային Կեդրոնական վարչութեան անդամ, Գ. Հածեանի ընկերը
Տիգրան Պապիկիան (ԱՄՆ, Լոս Անջելես)

Միջազգային մրցույթների մրցանակակիր Թարուլ Հածեանի որդիկան խոսքը և
հայրիկին նվիրված երգի առաջին կատարումը

ՀՈՒՇ-ԵՐԵԿՈՅԻ ՀԱՄԵՐԳԻ ԸՆԹԱՑՔՈՒՄ ԵԼՈՒՅԹ ՈՒԽԵՑԱԾ

2

- Խաժակ արք. Սրբազն Հակոբեան Մեծի Տան Կիլիկի երեց միարան և Կանադայի թեմի նախկին Առաջնորդ այժմ՝ ՀՀ-ում, երեց իր օրինությունը և հուշ-երեկոյի բացումը կատարեց:

- Ներածական խոսքը՝ երաժշտագետ, իրատարակիչ, Փարիզի «Արարատ» միջազգային գիտությունների ակադեմիայի թղթակից ակադեմիկոս՝ Գոհար Շագոյանի:

- Թարուլ Հածեանի՝ հեղինակային երգը հնչեց նվիրված հայրիկին, առաջին անգամ. - «Իմ հայրիկ»:

- Գեղրդ Հածեան - ծայնագրություն՝ Կոմիտաս. - «Կոռումկ», ալայդ շողով դիտում, որի ընթացքում Գ. Շագոյանն ընթերցեց Գ. Հածեանի կենսագրությունն, այնուհետև հնչեց՝ Գ. Երանյանի և Կոմիտասի մշակած՝ «Հայաստան»-ը:

- Գեղրդ Հածեան - ծայնագրություն՝ Կոմիտաս. - «Չինար Ես» նվազագույնը էլեմ Հարությունյանը, և վերջին կատարեց նաև Կոմիտասի պարերից՝ Երանգի, Ունարի, Սարալի:

- Համլետ Հարությունյան՝ Կոմիտաս. «Չինար Ես» նվազագույնը էլեմ Հարությունյանը, և վերջին կատարեց նաև Կոմիտասի պարերից՝ Երանգի, Ունարի, Սարալի:

- Գեղրդ Հածեան - ծայնագրություն - խոսք՝ Հովհաննես Թումանյանի, երաժշտությունը Ալեքսանդր Հարությունյան՝ «Հայրենիք» երգ-կանտատը:

- Գեղրդ Հածեանի երգացանկից - Կոմիտաս. «Հայր մեր» աղոթք մանկան շուրբերով, կատարեցին միջազգային մրցույթների դափնիների Անդրանիկ Մալխասյանը և ԵՊԿ պրոֆեսոր Մարգարիտ Սարգսյանը (Գ. Հածեանի կոնցերտնայտեր) և Մարգարիտ Սարգսյանի խոսքը Համար Սահյանի, «Ամեն ինչ անցավ» հեղինակային երգը: ԵՊԿ պրոֆեսոր, կոնցերտնայտեր Մարգարիտ Սարգսյանի խոսքը հուզմունքից դորով էր և դա բնական էր, որովհետև նրանք շատ երկար տարիներ են միախին աշխատել. մեկը՝ որպես մենակատար, մյուսը՝ նրա կոնցերտնայտեր, աշխատանքով միավորվել են երկու ազնիվ հոգի:

- Բարսեղ Թումանյանի սան՝ Արման Նիկոլյան, կոն-

ցերտմայստեր Մահար Ավանեսով (Գ. Հածեանի կոնցերտնայտեր և տասնյակ տարիների մոտերիմ բարեկամ) կատարեցին՝ Ստեփան Զքրացյանի. «Սիրո մեղեդի»-ն, և Աշոտ Սարյանի «Մարտիկի երգը»:

- Կոմիտաս «Թելե-քելե», փիխադրումը շեփորի համար Նարա Առաքելյանի, Երա նվազակցությամբ կատարեց միջազգային մրցույթների դափնիների երվանդ Մարգարյանը:

- Ելույթ ունեցան ընկերները Կայիջունիայի Համազգային կենտրոնական վարչության անդամ՝ Տիգրան Պապիկյանը Լոս Անջելեսից և մանկության ընկերը՝ բանաստեղծ Սագո Արյանը Լիբանանից:

- Գեղրդ Հածեան - ծայնագրություն - Ա. Տիգրանյանի Դավիթ Բեկը օպերայից «Իմ հայրնիք» սրբազն երկիր:

- Լիբանանի ազգային գերեզմանոցում ծայնագրություն, երգում է Գեղրդ Հածեանը, տեսագրությունը նկարիչ Ալեք Գյուլընյանի, «Դաման կրպում», խոսք՝ Արամայիս Սահակյանի, երաժշտություն՝ Արտեմ Մեջինյանի:

- Միջազգային մրցույթների դափնիների, դաշնակահրուտիկ Լուսիննե Խվենյան. - Կոմիտաս դաշնամուրային երկեր:

- Ներածական խոսք՝ ռեժիսոր Սամվել Թաղկոսյան և «Հարատ կոհիվ» տեսահոլովակի ցուցադրում, երգի խոսքը՝ Ս. Թաղեսոյանի, երաժշտությունը՝ Սամվել Գալստյանի:

- Խոսքով՝ Ելույթ ունեցավ Գ. Հածյանի հոգևոր երաժշտության դասընթացի ԵՊԿ դասախուզ՝ Կարինե Բրուտյանը:

- Ամբողջ ընթացքում Գեղրդ Հածեանի ավագ՝ Եվա հորաքոջ թոռնուիհներ՝ Ցոլեր և Հավերժ Շխրմյաններն ընթերցեցին տարբեր հատվածներում ընկերների նամակները, 50-ամյակի հույն շնորհավորանքները տիկնոջը՝ Ֆրիդային և որդուն՝ Թարուլին:

ՀՀ Պարարայան պատերազմի վետերանների միության կողմից Գեղրդ Հածեանին շնորհվեց «Կոմիտաս» մեդալ:

ԳՐԱՐ ՇԱԳՈՅԵԱԾ

**Երաժշտագետ, իրատարակիչ, դասախուզ,
ռադիոլրագրող,**
**Հայ երաժշտական մասնագիտական մանուլի
հիմնադիր-գլխավոր խմբագիր,
Փարիզի «Արարատ» միջազգային գիտությունների
ակադեմիայի թղթակից ակադեմիկոս**

Միջազգային մրցույթների և ՀՀ
մասնակիր մրցանակի
դափնիների՝
Անդրանիկ Մալխասյան,
կոնցերտնայտեր՝ Մարգարիտ
Սարգսյան

Միջազգային մրցույթների դափնիներ՝ Երվանդ Մարգարյան, կոնցերտնայտեր՝ Նարա Առաքելյան

Միջազգային մրցույթների դափնիներ՝ ԵՊԿ մագիստրոսական 1-ին
կուրսի ուսանող՝ Շովիաննես Կարապետյան, Նանե Բարսեղյան

ЗВЕЗДА ИСКУССТВА ПЕРЕВОДА

1 Значит, бывают справедливые, объективные люди и правдивые, смелые выступления. Самое главное, Лили это делает не для того, чтобы завоевать мое расположение или демонстративно защитить пострадавшую сторону. Ее побуждает к этому внутреннее убеждение. ...О, Лили, сильная, беспристрастная, умная девушка, редкий товарищ".

Этот яркий, запоминающийся образ смелой и образованной девушки принадлежит известной переводчице художественной литературы и литературоведу Лили Тер-Минасян. Родившись в 1921 году в Вагаршапате в интеллигентной семье, известной своей научно-творческой деятельностью, она естественным образом выбрала для себя гуманистическую деятельность. Получив блестящее образование, она много лет преподавала русский язык и литературу в музыкальном училище им. Р. Меликяна и теорию художественного перевода в Ереванском государственном университете (за что была удостоена звания Заслуженного педагога Армении), одновременно занимаясь своим основным делом – художественным переводом и литературоведением. Владея в совершенстве тремя языками – армянским, русским и немецким, она в равной мере свободно переводила с армянского на русский и с русского на армянский, а также – с немецкого на армянский и русский. Благодаря ее переводам библиотека армянского читателя обогатилась известными произведениями русской и немецкой классики: сочинениями Федора Достоевского, Леонида Андреева, Константина Паустовского, Льва Славина и Юрия Нагибина, Франца Верфеля, Иоганна Вольфганга Гете, Ганса Фаллады, Эдгара Хильзенрата и многих других.

Одной из первых книг, которую перевела Лили Тер-Ми-насян, были "Повести" К. Паустовского (1958), в которой она с абсолютной верностью авторскому слогу и стилю смогла передать утонченную изысканность писателя на прекрасном, богатом армянском. Был создан настолько верный аналог оригиналу, что ставший уже классиком современной армянской литературы Грант Матевосян не раз повторял, что впервые прочитав Паустовского в переводе Л.Тер-Ми-насян, понял все величие этого писателя. После этой книги были многие другие, но особенно значительным этапом творчества для переводчицы стал знаменитый роман Франца Верфеля "Верди" – одно из самых основных произведений писателя. Вслед за писателем переводчице удалось создать – уже для армянского читателя – образ не только великого музыканта, но и честнейшего, самоотверженного человека и патриота. Перевод этого сложнейшего текста, насыщенного также музыкальными терминами (с которыми она прекрасно справилась, благодаря наличию также музыкального образования), удался в такой мере, что позволил коллегам охарактеризовать переводчицу, как "одного из ярчайших представителей армянского переводческого искусства, которая воссоздает произведения иностранных авторов на армянском, передавая читателю истинный творческий дух автора, одновременно оставаясь верной наилучшим историческим армянским традициям художественного перевода".

Еще одной, очень важной вехой стала работа над переводами произведений И.В. Гете. Со всей ответственностью

подошла перводчица к этой сложнейшей задаче – ведь прикоснуться к такой величине, как упомянутый классик немецкой литературы, было делом не только почетным, но и очень нелегким. Известный переводчик с немецкого и литературовед Акоп Акопян написал о ее переводе "Стра-даний молодого Вертера", что Лили удалось "...передать армянскому читателю душевные переживания и надежды героя на безупречном армянском и с заразительной теплотой. Армянский читатель обязан Лили Тер-Минасян за высокопрофессиональные переводы не только "Вертера" Гете, но и произведений К.Паустовского, М.Шагинян, Г. Фал-лады и других".

Особое место в творчестве Л.Тер-Минасян занимает роман Эдгара Хильзенрата "Сказка последней мысли" – второй роман немецкоязычного писателя о геноциде армян после "Сорока дней Муса–Дага" Франца Верфеля. Он имел огромный успех во многих странах, получил несколько международных премий (в том числе – премию президента РА). Интересна история перевода этой книги: Л.Тер-Минасян, будучи приглашенной Обществом по культурным связям от земли Гессен с лекциями в Германию, посетила выставку новоизданных книг в *Frankfurter Buchmesse* (Международная книжная ярмарка во Франкфурте–на–Майне), где и обратила внимание на роман тогда уже очень известного в мире (но не в Армении) Э.Хильзенрата, опубликованный издательством *Piper Verlag*. Сопровождающая ее от Общества фрау Урсула Линде, по словам Л.Тер-Минасян, "охладила" ее пыл, сказав, что, возможно, роман этот о геноциде еврейского народа, и армяне в нем лишь упомянуты. Однако через некоторое время, по ее возвращении в Армению, она получила по почте от изда-

Излишне говорить, с какими сложностями пришлось столкнуться при работе над книгой. Вот что пишет об этом она сама: "Перевод был поручен мне издательством "Наири", которым руководил всячески содействовавший этому труднейшему в тот период делу Грация Тамразян. Я начала работу в тяжелую зиму 1992–93 гг. – в темноте, при свете свечей, в холода, когда паста в буквальном смысле этого слова замерзала в ручке, а рука отказывалась писать". Несмотря на все трудности, роман был издан – тогда в трех книгах, а недавно, уже после кончины переводчицы, переиздан в одном томе – по просьбе самого Эдгара Хильзенрата (*Edgar Hilzenrath*), выразившего большое удовлетворение армянским переводом своей книги. Очень тяжелый по своему содержанию текст к тому же был насыщен символами, яркими образами и метафорами, помогающими понять основную идею романа. С труднейшим делом перевода этого романа в тяжелых условиях начала 90-х переводчица справилась блестяще. Ее работа была высоко оценена как специалистами, так и широким кругом читателей, выражавших ей свое восхищение, даже не будучи лично знакомыми.

Еще одна важная веха, еще одно свершение – перевод знаменитого романа Ф.М.Достоевского "Подросток". Будучи уже не очень здоровой, Лили Тер-Минасян с вдохновением взялась за еще одно сложное дело – кажется, других в ее

творчестве и не было. Кроме перевода она снабдила текст соответствующими – необходимыми для армянского читателя комментариями. Редактор книги и литературовед С. Булутян пишет в своей рецензии: "Очевидно, что, работая над переводом, Л. Тер-Минасян проникла в глубины романа Достоевского, воссоздавая замысел великого писателя. ... Это перевод подвижницы своего дела, и он совершенен как в смысле передачи сути и духа оригинала, так и чистоты армянского языка".

К сожалению, неумолимая болезнь не позволила Лили Тер-Минасян завершить свой труд, и незаконченную ею небольшую часть перевел писатель и переводчик Алексан Мехакян, который постарался оставаться верным как оригиналу, так и стилю работы Л.Тер-Минасян. Издание романа было осуществлено Российско-Армянским славянским университетом Армении при непосредственном содействии ее ректора Армена Дарбияна и посвящено 300-летию великого города на Неве.

Будучи прекрасным знатоком русской и немецкой литературы, Л.Тер-Минасян часто выступала с лекциями и докладами на эти темы, в которых увлекала слушателей удивительным ораторским даром. В своих выступлениях она представляла не только точные факты и свидетельства – выступления Лили Ервандовны тем и запоминались слушателям, что в них всегда была видна она сама – ее видение, отношение к теме, живая реакция. Л.Тер-Минасян – автор многочисленных литературоведческих и искусствоведческих статей, в которых она выступает не только как пытливый исследователь, но и первооткрыватель, способный видеть и интерпретировать явления и события по-своему. Ее перу принадлежит незаконченное исследование "Туманян в музыке", в котором она с полной отдачей, глубоким знанием материала и свойственным ей прекрасным слогом посвящает себя изучению двух особенно любимых ею искусств – музыки и литературы.

сюю изкуств – музыки и литературы.

В заметке, опубликованной Союзом писателей Армении по поводу кончины Лили Тер–Минасян, отмечалось: "Буду–чи дочерью известного арменоведа Ерванда Тер–Минасяна и племянницей поэта Иоаннеса Иоаннисиана, Лили унасле–довала лучшие черты своего рода: прямоту и широкий круг–озор, интеллигентность в самом истинном смысле этого слова". Подчеркивая разносторонние интересы, широкую образованность и творческую яркость Л. Тер–Минасян, пе–реводчица О. Санаян в своей статье, опубликованной в эти же дни, пишет о ней также как о человеке, который был чес–тен и справедлив в любых обстоятельствах, являясь на–стоящей опорой для тех, с кем дружил.

В одной из статей о ее творчестве Лили Тер-Минасян названа яркой звездой в богатом созвездии армянского переведческого искусства. Известно: любое дело живет и развивается благодаря преданным ему людям. Да будут оставленные Л. Тер-Минасян книги и статьи о творчестве перевода вдохновляющими для тех, кто продолжит столь важное для армянского народа великое искусство художественного перевода.

Т. МИРЗОЯН

**Ծովինար Չալոյանի դասախոսությունները
«Պատմական Հայաստանի գեղագիտության պատմություն»**

Ulibarr Guibarro իսկառում

1 Կիլիկիայում XII-XIII դարերում փիլիստիքայական, գեղագիտական միտքը ծևավորեց մի ամբողջ դպրոց, որտեղ մեծ զարգացում ապրեց հատկապես փիլիստիքայական մտքի բնագիտական ուղղությունը, որն ունեցավ մատերիալիստական նտածելակերպ՝ ծնունդ տալով նորմինալիզմի առաջադիմական ուղղությանը: Նշենք Տերեսե Շնորհալուն (XII դ.)՝ մեծ փիլիստիքային, կաթողիկոսին, բանաստեղծին, ըստ որի՝ մարմինը և հոգին իրենց բնույթով և եռթյամբ միանգամայն տարբեր են, մեկը տեսանելի է, մյուս՝ անտեսանելի, մեկը ժամանակավոր է, մյուսն անճահ, սակայն նրանց միավորումից մարդն ունենում է մեկ, ոչ թե երկու որություն:

Ընորհալին որոշակիորեն պաշտպանում է անհատի կամքի ազատությունը, քանի որ նա տերն է և բարի, և չար գործերի: Նա գործ է նամակներ, ելույթներ, մեկնություններ, չափասու ստեղծագործություններ շարականներ, զանձեր, տաղեր, մեղեդիներ, պոններ, քառասող հանելուկներ (ավելի քան 300), բանաստեղծություններ, պատճական հիշատակարաններ: Չափասու ստեղծագործություններում Ընորհալին շոշափել է աշխարհիկ հոգալոր թեմաներ, խոր մարդասիրություն, որը տեսնում ենք պահանջների մեջ, որոնք նա, որպես կարողիկոս, առաջարում է իշխոն և ունենոր խավին: Նա առաջին անգամ պոեմի նյութ դարձրեց հայ ժողովրդի պատմության դրվագներն սկզբից մինչև իր ժամանակները:

Հայտնի է Ծնորհալու «Ողբ Եղեսիոյ» պոեմը (1145), որը նրա հայրենասիրական ստեղծագործությունների գլուխգործոցն է: Այստեղ նա ողբում է Եղեսիա քաղաքի կործանումն առաջ քաշելով Հայաստանի ազատագրման և հայ ժողովովի համախմբման գաղափարը: Նրա շնորհիվ Գրիգոր Նարեկացու, Գրիգոր Մագիստրոսի, Հովհաննես Սարկավագի և այլոց ստեղծագործություններում Վերածննդի տարրերը ըլլակիւմնեն գալուառնան նոր ինչ:

Ներսէս Ծնորհալու կալդացած աղո քայլացած աղո քայլ։
Ներսէս Ծնորհալու սկզբունքները զարգացրել է գիտնական, Եկեղեցական գործիչ Ներսէս Լամբրոնացին (XII դ.), որի գեղագիտական միտքը ծևավորեց մի ամբողջ դպրոց։ Ըստ նրա՝ Աստծու ասեղծած ամրող բնությունը չըրս տարրեիր՝ հողի, օդի, ջրի, կրակի միացություն է։ Լամբրոնացին մարդկության պատմությունն ընկալում է որպես կեցության համար անհրաժեշտ հիմնական գործողությունների կրկնություն։ Ճնշատելով, որ դարերի ընթացքում փոխվում են նյութական և հոգևոր կարիքները, հաճապատասխանաբար՝ մարդկանց հարաբերությունները ձևեն ու երանակներ։

Ապրիլի 2-ին առաջարկությունը սահմանվեց առաջ և առաջարկությունը հաջարդական առաջարկությունը կատարվեց առաջ և առաջարկությունը հաջարդական առաջարկությունը կատարվեց:

և նրանցից ամկախ գոյությունը: Ըստ Ռաբունու ընդհանուրը սովոր անուն չէ, որին իրականում ոչինչ չի համապատասխանում, ընդհանուրն առաջանում է զիտակցության մեջ գոյություն ունենալով եօակինեղի ոնդիհանուր կողմնեղի իիման վրա:

Կահրամ, Շարունու նորինալիզմը կը դաստի ուղարձակ գլուխա լինածական:

արօակ ստեղծագործություններ:

Նշենք, որ և Ներսես Շնորհալին, և Ներսես Լամբրոնացին, և Վահրամ Ռաբունին, ավելացնենք նաև պատմաբան, քերական Մեծ Վարդանին, ումենա մեծ հետաքրքրություն երաժշտության հանդեպ: Օրինակ՝ Լամբրոնացին հորդում էր լսել երաժշտությունը Եկեղեցում, քանի որ այն իր զգացնունքային եռթյամբ կարծես կատարսիսի (ինքնամքրման) նախապայման է: Նոր համար ընդունելի էր, որ Եկեղեցական երաժշտությունն սկիզբ է առնլ աշխարհիկից: Եվ հակառակ՝ եթե Ներսես Շնորհալին չէր ընդունում աշխարհիկ երաժշտությունը, ապա Մեծ Վարդանը կարևորում էր ուսարի և մերժու ներուաշխալությունը:

Հարուսակելի

ԾՈՎԻՆԱՐ ԶԱԼՈՅԱՆԻ
ԳԵՂԱԳԻՒՄՈՒԹՅԱՆ պատություն գրքից,
Պատմական՝ ԽՈՒԹԵԼ ԽԹՋԱՆ Չ

